

וַיֵּרָם תּוֹלְעִים וַיִּבְאֵשׁ - הַלְקָחִים בִּיחָס ל'מֶן-הַחֲסִידוֹת'...

ספר שמות פרק טז

(יט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִישׁ אֶל יוֹתֵר מִמֶּנּוּ
עַד בֶּקֶר: (כ) וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה וַיּוֹתֵרוּ
אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ עַד בֶּקֶר וַיֵּרָם תּוֹלְעִים וַיִּבְאֵשׁ
וַיִּקְצֹף עֲלֵהֶם מֹשֶׁה:

רש"י

(כ) וַיּוֹתֵרוּ אֲנָשִׁים – דָּתָן וְאֶבְרָם: וַיֵּרָם תּוֹלְעִים – לָשׁוֹן
רָמָה: וַיִּבְאֵשׁ – הָרִי זֶה מִקְרַא הַפּוֹךְ, שֶׁבְּתַחֲלָה הִבְאִישׁ
וּלְבָסוֹף הִתְלִיעַ, כַּעֲנִין שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא הִבְאִישׁ וְרָמָה לֹא
הִיטָה צוֹ וְכֵן דָּרָךְ כָּל הַמִּתְלַעִים:

וצריך להבין:

1. אִם מֶה שֶׁהוֹקְשָׁה לוֹ הוּא, הַפּוֹךְ סֹדֵר
הַהֲתַלְעָה, א"כ הִיָּה צָרִיךְ לִהְיוֹת
בְּדִיבּוּרוֹ הַמִּתְחִיל אֶת שְׁנֵי הַבִּיטוּיִם יַחַד:
'וַיֵּרָם תּוֹלְעִים וַיִּבְאֵשׁ' [הַמּוֹרִים עַל הַסֹּדֵר
הַפּוֹךְ], כְּדֹאִיתָא בְּמַכִּילְתָּא:

מכילתא פרשת ויסע פרשה ה

וַיֵּרָם תּוֹלְעִים וַיִּבְאֵשׁ. הָרִי מִקְרַא זֶה מְסוּרָם
וְכִי מִרְחִישׁ וְאַחֵר כֵּךְ מִבְּאִישׁ, אֵלֶּא מִבְּאִישׁ
וְאַחֵר כֵּךְ מִרְחִישׁ כַּעֲנִין שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא הִבְאִישׁ...

וְאִם הָעֵתִיק בְּד"ה רַק תִּיבַּת 'וַיִּבְאֵשׁ', צ"ע
מֶה הוֹקְשָׁה לוֹ בְּתִיבָה זוֹ עֲצָמָה?
2. מִזֶּה שֶׁמֻּחַדָּשׁ 'וְכֵן דָּרָךְ כָּל הַמִּתְלַעִים',
מִשְׁמַע שֶׁסֹּדֵר שֶׁלִּבִּי-הַהֲתַלְעָה 'אֵינָנו
יְדוּעַ לְתַלְמִיד', [אַחֲרֵת הִיָּה צָרִיךְ לִהְיוֹת
בְּשֵׁאלָה: וְכִי כֵךְ דָּרָךְ הַמִּתְלַעִים? כְּדֹהֲקָה
בְּמַכִּילְתָּא] א"כ לֹא יוֹקְשָׁה לְתַלְמִיד הַסֹּדֵר
וְאֵין צוֹרֵךְ שֶׁרִש"י יַעֲנֶה עַל זֶה!

3. גַּם מֶה הִכְרִיחוֹ לִפְרֹשׁ שִׁזֵּה מִקְרַא הַפּוֹךְ?
וְכִי חִיִּב ה'מֶן' לִהְבֹּאֵשׁ בְּסֹדֵר טַבְעִי
'כְּדָרָךְ כָּל הַמִּתְלַעִים'?! כִּפִּי שֶׁהִקְשָׁה
הַרְמַב"ן:

(כ) וַיֵּרָם תּוֹלְעִים וַיִּבְאֵשׁ [מַעֲתִיק לִשׁוֹן רִש"י
הָרִי זֶה מִקְרַא הַפּוֹךְ... – וְאֵינוּ מְסֻבִּים עִמּוֹ:] וְאֵלּוּ
הִיָּה הַמֶּן מִתְלַעֵ בְּדָרָךְ הַטַּבֵּעַ כְּדָרָךְ שֶׁאֵר
הַמִּתְלַעִים, הִיָּה הַדְּבָר כֵּן, אֲבָל זֶה
שֶׁהִתְלַעֵ בְּדָרָךְ נֶס, יִתְכֵּן שֶׁהָרִים תּוֹלְעִים
תַּחֲלָה, וְאֵין צוֹרֵךְ שֶׁנֶּהֱפֹךְ הַמִּקְרַא.

וְעוֹד, כִּי הִכְתּוּב שֶׁאֵמַר 'וְלֹא הִבְאִישׁ וְרָמָה
לֹא הִיטָה בּוֹ', הוּא הַמּוֹכִיחַ כֵּן, כִּי אֵלּוּ לֹא
הִיָּה מְרִים תּוֹלְעִים עַד אֲשֶׁר עָלָה בְּאִשׁוֹ
תַּחֲלָה, כְּשֶׁאֵמַר וְלֹא הִבְאִישׁ, כִּבְר הַבִּטְיָחוֹ
שֶׁלֹּא הִיטָה בּוֹ רָמָה, וְלִמָּה יִכְפּוֹל אַחֲרֵי כֵן
וְרָמָה לֹא הִיטָה בּוֹ?

אֲבָל אִם הָרִים תּוֹלְעִים תַּחֲלָה כַּפְּשׁוּטוֹ
שֶׁל מִקְרַא, הוֹצֵרֵךְ לֹמַר שִׁזֵּה לֹא הִבְאִישׁ
וְגַם לֹא עָלָתָה בּוֹ רָמָה כֻּלָּל...

4. וּבִפְרָט שֶׁבְּמִדְרַשׁ רַבָּה [הוֹבָא בְּרַמְב"ן] גַּם
נָתַן טַעַם מִדּוּעַ הִיטָה הַתְּלַעְתּוֹ בְּאֹפֶן
נִיָּסִי הַיִּפְךָ מִכָּל הַמִּתְלַעִים:

מִדְרַשׁ רַבָּה שְׁמוֹת פְּרָשָׁה כֹּה פְּסָקָה י
וְכִי יֵשׁ לָךְ דְּבַר שֶׁבְּתַחֲלָה עוֹשֶׂה תּוֹלְעִים
וְאַח"כּ מִבְּאִישׁ? אֵלֶּא שֶׁהִקְב"ה בִּקֵּשׁ
לִהְיוֹת מַעֲשִׂיהָ לְבִרְיוֹת, שֶׁלֹּא יִרְיָחוּ [דָּתָן
וְאֶבְרָם] אֶת רִיחוֹ בְּעֶרֶב וַיַּעֲמְדוּ וַיִּשְׁלִיכוּ
אוֹתָם... בְּטָרֵם יֵאִיר הַבּוֹקֵר כִּדִּי שֶׁלֹּא יִיּוֹדַע
שֶׁהֵם אֵלּוּ שְׁהוֹתִירוּ]

וְאִם הַמִּדְרַשׁ הוֹתִיר אֶת סֹדֵר הַפְּסוּקָה
כַּפְּשׁוּטוֹ, מֶה רָאָה רִש"י לִקְבּוֹעַ שֶׁמִּקְרַא
הַפּוֹךְ הוּא, שֶׁלֹּא כַּפְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרַא?
5. גַּם צ"ל, [לְשִׁטַּת רִש"י] אִם אֲמַנֵּם הִבְאִישׁ
תַּחֲלָה, מִדּוּעַ הַתּוֹרָה 'הִפְכָּה הַמִּקְרַא'?
מֶה רָצָתָה לְרַמֵּז בְּזֶה?

לשם מה הוצרכה ה'באישה'?

וְאִילּוּ מֶה שֶׁהוֹקְשָׁה לְרִש"י בְּתִיבַת 'וַיִּבְאֵשׁ' הוּא:
דְּמֵאֲחֵר וְכָל הַהֲתַלְעָה הַזֹּאת אֵינָנָה מְטַבֵּעַ חוֹמֵר
'ה'מֶן', [שֶׁהָרִי מֶה שְׁנוֹתֵר מִעֲבֵר לְשׁוֹבְעוֹ אוֹ בְּשֵׁדָה
'וְחָם הַשֶּׁמֶשׁ וְנִמְסָ' – אֲבָל לֹא הִתְלַעֵ!]

כָּל הַהֲתַלְעָה בָּאָה כַּעֲנוֹשׁ אֲלוּקִי לַחֲשׁוֹף קְלוֹנָם
שֶׁל הַמִּמְרִים לָכֵן הוֹקְשָׁה לְרִש"י: הֲלֹא דִּי הִיָּה
ב'וִירוֹם תּוֹלְעִים' בְּלִבָּד לְפָרֶסֶם גְּנוּתָם? [וְלֹא
נִיחָא לְרִש"י טַעַם הַמִּדְרָשׁ 'שֶׁלֹּא יִרְיָחוּ דָּתָן וְאֶבְרָם
וַיִּשְׁלִיכוּהוּ' שֶׁהָרִי 'שׁוֹרוֹת שׁוֹרוֹת' שֶׁל תּוֹלְעִים
מֵאֵהֶלֶם יִגְלוּ קְלוֹנָם]

שהעונש ייראה 'דמוי-טבעי'

שִׁילּוּב ה'וִיבְאֵשׁ' מוֹכִיחַ שֶׁהִקְב"ה רָצָה [מִטַּעַם
כֻּלְשָׁה] שֶׁהַהֲתַלְעָה תִּהְיֶה 'כְּדָרָךְ הַמִּתְלַעִים'
וְעַצֵּם הַהֲתַלְעָה ב'מֶן' [שֶׁאֵינָנו מְסוּג 'הַמִּתְלַעִים']
הִיטָה נֶס! וְלָכֵן 'שִׁנּוּי סֹדֵר הַהֲתַלְעָה' יִהְיֶה 'נִיָּסָא
לְמַגְנָא', שֶׁהָרִי גַם בְּלִי זֶה נִיָּכַר שֶׁהוּא 'נֶס'...

וְזֶה מֶה שֶׁהוֹקְשָׁה לְרִש"י:

א"כ לִמָּה הִקְדִּים הַכְּתוּב אֶת ה'הֲתַלְעָה' לִפְנֵי
ה'בְּאִישָׁה'?

לכן פותח רש"י בקביעה: 'הרי זה מקרא הפוך' [ויש לקוראו כאילו נכתב: 'ויבאש וירם תולעים' כסדר הטבע] ובאמת היה העונש 'דמוי-טבעי'.

ברם, עדיין יוקשה: האין זה יומרני מידי להפוך סדר הפסוק, ללא סימוכין מתוך המקרא עצמו?!

"וַיִּבְאֵשׁ" – פת"ח באתנחתא...?

ויש לומר, שבהעתיקו בד"ה רק תיבת 'ויבאש', בא להצביע גם על הניקוד 'יוצא הדופן' של התיבה, שהיתה צריכה להינקד: "וַיִּבְאֵשׁ" בקמ"ץ כמו באתנחתא.

ועל זה הסתמך רש"י בקביעתו 'הרי זה מקרא הפוך' שהיה צריך להיות כתוב "וַיִּבְאֵשׁ וַיִּרָם תוֹלְעִים", כי לפי"ז תיבת 'תולעים' היא אמורה להיות באתנחתא ולכן 'ויבאש' בפת"ח, לרמז שה'באישה' קדמה ל'התלעה', כמו בתהליך הטבעי.

אבל הפסוק הקדים 'וירם תולעים' - כי זה היה עונש קלונם הגלוי לעיני כל ישראל, שהשפעתו אפקטיבית, גם לולי היתה 'באישה'!

אבל מאחר והיה אינטרס אלוקי, שעונשם יהיה 'כדרך כל המתליעים', מזכיר הכתוב 'בעדיפות שניה'... שקדמה לו ה'באישה', [ולכן 'ויבאש בפת"ח']...

מה היה האינטרס האלוקי בענישה 'דמוי-טבעית' זו? [ניסא למגנא?]

העונש תוצאה טבעית או סגולית?

על פי 'יינה של תורה' בדרך אפשר, י"ל דהמד"ר ורש"י חלוקים בהגדרת אופן העונש לממרים נגד פקודת משה:

- לדעת המדרש עונש 'על טבעי', תומך באמינותו של משה, על כן נעשה באופן שתובלט 'חריגותו מהתהליך הטבעי', בזה שהתלעה קדמה ל'באישה'.

- לדעת רש"י יש מעלה כשאופן העונש יהיה 'דמוי-טבעי' דווקא!

ובהקדים, המבואר בשיחת רבנו זי"ע לגבי הנס של 'פריחת מטה אהרן' שם נאמר:

ספר במדבר פרק יז

(כג) וַיְהִי מִמָּחָרָת וַיָּבֹא מֹשֶׁה אֶל אֱהֱלֵ הָעֵדוּת וַהֲגָה פָּרַח מִטֶּה אֲהֲרֹן לְבֵית לֹוִי וַיֵּצֵא פָּרַח וַיֵּצֵן צִיץ וַיִּגְמַל שְׁקָדִים:

דלכאורה, אילו היה המטה 'גומל שקדים' ללא סדר התהליך של 'פריחה' ו'הנצה', היה זה מופת ניסי עוד יותר להוכיח 'בחירת אהרן'!?

אלא שהמטרה היתה להוכיח, שהבדלתו של אהרן היא 'טבעית' ולא בגלל תפילת משה...

•

כמו כן בעניינינו:

להדגיש ש'ויקצוף משה' ולא רק בגלל שמרו בסמכותו, אלא כי הם חיללו את קדושת העל-טבעית של המן ו'שינו טבעו' להיות 'כדרך כל המתליעים'

'היפוך המקרא'

רומז על 'המתליעים-האנושיים'

ויש לקשר זה עם ד"ה הקודם שם קבע רש"י שה'אנשים' שהותירו היו [דתן ואבירם] שהיפוך המקרא בא לרמוז גם על 'המתליעים-האנושיים', שאע"פ שממבט ראשון, קודם החלו ב'מעשיהם המתולעים' [הותרת המן] ורק בבוקר 'התגלה קלונם המבאישי'...

מלמד אותנו הפסוק של'התלעתם' [עבשיו] של דתן ואבירם קדמה ה'באישה', שמשה כבר הבחין בה אז כמ"ש: 'שני אנשים עברים נצים' פירש"י: דתן ואבירם הם שהותירו מן המן'

כי משה הריח בהתנהגותם אז, את 'הבאשתם' שקדמה ל'תולעת המרידה המעשית'. שהותירו מהמן,

בניגוד ל'קריאה השטחית' שקודם 'התליעו' בהותרת המן ומזה נולדה אח"כ ה'הבאשה' שנתגלה קלונם,

רומז לנו הפסוק שזו 'קריאה הפוכה', כי תחילה 'הבאישו' בעבר ומזה הגיעו ל'מעשיהם המתולעים' בהווה...

מסקנה בעבודת החסידות

'מן' מייצג 'לחם מן השמים' תורת החסידות, במקביל ל'לחם מן הארץ' תורת הנגלה.

יש ללמוד כל יום 'מנה יומית' של חסידות, אותה יש 'לאכול היום', לא לאגור 'השכלה חסידית' ולהותירה 'לכשידחי'... כי הנהגה כזו עלולה 'להבאיש' את מצבנו הרוחני, עד להיווצרות 'תולעים'...

